

toplum da bu kişi haklarını koruyacak şekilde organize edilir. Locke'un liberal ideolojisi, kişi haklarının tanınması, garanti altına alınmasını sağlamıştır (Guttek, 190-205).

Demokrasi ve adalet kavramının pratikteki farklılıklardan doğan görelliğini dolayısıyla devletin keyfi uygulamalarını önlemenin ; demokrasi ve hukuk ile insan hakları arasında doğrudan bir ilişki kurulabilmenin yolu adalet kavramının içeriksiz bir isteme ilkesi olarak anlaşılıp talep ettiği şeyin bu haklara uygun olarak belirlenmesi yani adaletin, toplumsal, siyasal ilişkilerin; hukukun insan haklarına uygun olarak düzenlenmesidir. Başka deyişle bu, etik kararların varolan gelenekler ve kuramların; kurumsallaşmış iktidarın ötesine geçmesi demektir.

İnsan hakları , muamele görme ilkesi olarak doğal ya da rastlantısal özellikleri ne olursa olsun her insanın etik olarak nasıl bir muamele görmesi ya da görmemesi gerektiğini dile getirirler. Bundan dolayı insan hakları yasama için temel normlardır (Kuçuradi;78-81).

Sonuç olarak etik erdemler içinde üstün bir yere sahiptir adalet. Adalet bir erdemdir, Epikuros'un ifadesiyle Erdem bireyin, insanlık uğrunda gerekli görevlerini yerine getirmesi demektir ve erdemli bir yaşam biçimi bizi mutlu etmelidir. Fromm'a göre; insan hayatının amacı mutluluktur ve mutluluk da

sıkı sıkıya, erdemli olmaya, erdemli yaşamaya bağlıdır.

Kaynakça

1. Ioanna KUÇURADI, 1994, Etik, Türkiye Felsefe Kurumu yay. Ankara
2. Ernest HIRŞ,1996, Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Dersleri, Adalet matbaacılık yay. Ankara
3. Adnan GÜRİZ, 2004, "Adalet Kavramı Üzerine", Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi, S.9, İst. Barosu Yay.
4. Takiyettin MENGÜŞOĞLU, 1983, Felsefeye Giriş, Remzi Kitabevi, İstanbul
5. Niyazi ÖKTEM, 1977, Özgürlük Sorunu ve Hukuk, Sulhi Gören Matbaası, İstanbul.
6. Mümtaz SOYSAL , 1986, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Gerçek Yay., İstanbul
7. Nesrin KALE, 1982, Koşullu Özgürlük, Lisans Tezi, Hacettepe Üniv., Ankara.
8.1987, Antik Felsefe ve Edebiyatta Mitos, Yüksek Lisans Tezi, DAN. I.Kuçuradi, Hacettepe Üniv., Ankara
9.2004, Nasıl Bir İnsan? Nasıl Bir Eğitim?, Ütopya Yay. Ankara.
10. Gerald L. Guttek, 2001,Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar, çev. Nesrin Kate, Ütopya Yay.
11. I. KANT, 1980, Pratik Aklın Eleştirisi, Çev.I.Kuçuradi, Ü.Gökberk, F.Akatlı, Meteksan Ltd.Şti. Ankara.

Yeni- Aristotelesçi Sosyal Adalet Kuramı: Bir Yeni Liberalizm Eleştirisi

Hatice Nur Erkızan^(*)

Yaklaşık olarak son otuz-otuz beş yıldan bu yana adalet ile ilgili tartışmalar, özellikle dağıtıcı adalet veya sosyal adalet söz konusu olduğunda, şu ya da bu biçimde iyi kavramı ile bir biçimde bağıntılı olarak sürdürüle gelmiş bulunmaktadır. Özellikle Rawls'ın Bir Adalet Kuramı'nın yayımlanmasını izleyen süreçte birçok liberal kuramcının adaleti iyi kavramından bağımsız bir biçimde ele almaya yönelediklerine tanık olmaktadır. Öyle ki, çağdaş liberal kuramları tanımlayan en önemli iki özellikten biri iyi kavramının olumsuzlanması diğeri de değersel tarafsızlık olarak kabul edilmektedir. Söz konusu yaklaşımın izlediği yöntem ise eksternalist (dışsalıcı) yöntem olarak tanımlamakta ki buna göre sosyal zenginliklerin paylaşım ilkeleri ile iyi arasında herhangi bir ilişki olmadığı gibi, sosyal zenginliğin dağıtılmasında da herhangi bir iyi kavramına başvurulamaz. Başka bir ifadeyle, çağdaş liberal kuramda adalet ve iyi sonsuza kadar birbirinden uzaklaştırılmış görünür. Rawls'da olduğu gibi, adalet ister hakkaniyet isterse, Nozick'te olduğu gibi, haklar bağlamında tanımlansın kesin olan şudur ki insan için iyi olanın ne olduğuna ilişkin tartışmama liberal kuramcıları tanımlayan ortak bir anlayış haline gelmiş bulunmaktadır. İlginçtir ki, bugün nerdeyse bizler bile, özel ve sosyal ortamlarda

artık değersel tarafsızlığa sahip özneler gibi davranıyor; daha çok ne bizim ve ne de karşıımızdaki ruhuna, gönlüne, yüreğine dokunmayan hukuk ilkelerinden liberalce konuşuyoruz. İşte ben burada böyle bir anlayışın karşısında yer alan Yeni-Aristotelesçi bir kavrayışın içinden sosyal adaleti ele alıp tartışmaya çalışacağım. Ancak, önce birinin kendi kendini yeni-Aristotelesçi olarak tanımlamasının ne anlama geldiği üzerinde biraz durmak istiyorum. Daha başlangıçta şu belirlemeyi yapmak bir gereklilik olarak kendini göstermekte: Birinin kendi kendini Yeni-Aristotelesçi olarak tanımlaması onun, Aristoteles'in bütün görüşlerini istisnasız değerli bulduğu, kabul ettiği anlamına gelmez. Ayrıca ve hiç kuşkusuz, Yeni-Aristotelesçilik kendi içinde ne biçimsel ve ne de içerik bakımından mutlak bir aynılığı gerektirmez. Bu nedenledir ki, Yeni-Aristotelesçi anlayışlardan söz etmek olanaklı olmaktadır.^(*)

Burada yeni-liberalizme karşıt olarak öne sürülen Yeni-Aristotelesçi kavrayışı belirleyen en önemli düşüncenin başında Aristoteles'in insan anlayışı gelmektedir. İnsanı çeşitli potansiyellere sahip bir varlık olarak tanımlayan Aristoteles, onun kendini gerçekleştirmesinin eylemden, etkinlikten geçtiğini söyler. İnsanın kendini yaratması ancak ve ancak eylemekle olanaklıdır. İşte bu

(*) Doç. Dr., Muğla Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi

bağlamda, sosyal adaletin ilkeleri insanın ne olduğuna ilişkin kavrayıştan çıkarsanır, aynı Yeni-Aristotelesçi değer kuramında olduğu gibi .Çünkü; değer insanın sahip olmuş olduğu çeşitli potansiyellerin gerçekleşmesinde kendini gösterir. Buna göre, değer her türlü nesnellığı dışarıda bırakan öznenin mutlak öznelikle duyumsadığı ya da hissettiği ya da kavradığı psikolojik durumlar, tercihler, süreçler değil, bizzat insanın kendi ereğini gerçekleştirmesi ile ilgilidir. Dolayısıyla burada benimsenen Yeni-Aristotelesçi anlayışın temelinde sosyal adalet ilkelerinin kendisinden çıkarsandığı ve aynı zamanda Yeni-Aristotelesçi değer kuramının da temelinde bulunan insanın kendi varlığının iyiliğini gerçekleştirebilmesi düşüncesi bulunur. Ayrıca; burada benimsenen internalist (İçselci, içkinci) yaklaşımın kendisi de özünde Aristotelesçi bir ruha sahiptir. Çünkü Aristoteles'e göre, hiçbir politik tartışma iyiden bağımsız olarak düşünülemez. Bu kendini en açık bir biçimde onun etik ve politika üzerine olan çalışmalarında gösterir ki zaten Nikomakhos'a Etik ve Politika esasen bireysel ve toplumsal olarak iyinin ne olduğuna ilişkin bir soruşturma olarak birbirinin devamı niteliğindedir. Öyle ki, politikaya ilişkin her düşünce kaynağında, kökeninde etik bir temele sahiptir ve işte bundan dolayı da etik, politik kuramın vazgeçilmez ögesidir. Çünkü sonuçta her iki disiplin de, gerek etik gerekse politika, insan için iyi olanın ne olduğu üzerine bir düşünüm, bir soruşturmadır.⁽²⁾

Politika sosyal bağlam içinde insan için iyi olanın ne olduğunu araştırmaya yönelir. Aristoteles için sosyal bağlam dışında insan kendi varlığının iyisini gerçekleştiremez. Bu bakımdan insanın

sosyal bir varlık olarak tanımlanması yalnızca a priori bir kabule dayanmaz; o doğası gereği zoon politikon'dur. Şimdi, doğası gereği politik bir varlık olan insanın politik bağlam dışı kendi varlığının iyisini gerçekleştirebilmesi düşünülemez. Ve bu bakımdan Aristoteles'in insanın toplum ile teması bir zorunluluk değil, onun doğası gereği öyle olmasını ifade eder. Dolayısıyla; bu çalışmada insanın sosyal doğası üzerine yapılan vurgu da hiç kuşkusuz son derece Aristotelesçi bir kavrayışı tanımlar. Buna bağlı olarak ikinci en önemli nokta, etkinliğin iyi olanın temel özelliklerinden biri olarak tanımlanması da Aristotelesçi bir yaklaşımdır. Çünkü o, ısrarla etkinliğin iyi yaşamın temel kurucu öğelerinden biri olduğunu vurgular.⁽³⁾

Sosyal adalet ilkelerinin oluşturulmasında Rawls konstruktivist yöntemi benimser. Ancak Rawls, Kant'tan farklı olarak normatif ilkelerin elde edilmesinde rasyonel öznelerin kendi aralarındaki uzlaşımaya dayanır ki, bu onun empirist Kantçı olarak tanımlanmasını da açıklar. Sosyal kurumların ve onların uygulamalarının dayanağı olacak olan adalet ilkeleri orijinal durumdakilerin bilisizlik perdesi altında varacakları adalet ilkeleridir. Ancak, bununla birlikte; Kant ve Rawls arasında ortak noktayı oluşturan şey her ikisinin de konstruktivist olarak adaletin ilkelerini insan için iyi olanın ne olduğu sorusundan yalıtık bir biçimde ele almalarıdır. Bu ise hiç kuşkusuz onların internalist yöntemi red etmeleri ile bağıntılıdır. Kant'ın konstruktivist etik kuramının adalet düzlemine taşınması kendini özellikle hakkın iyiye önceliğinde somutlaştırır. Her ne kadar Rawls Bir Adalet Kuramı'nı yayınladıktan sonra

düşüncelerini ve duruşunu yeniden gözden geçirmiş olsa da burada ben esas olarak onun yukarıda sözü edilen temel yapıtı üzerinde duracağım. Bunun nedeni ise Bir Adalet Kuramı'nın tartışmasız en yetkin konstruktivist çalışmalarından biri olmasıdır. Orijinal durumdaki kişilerin en büyük özellikleri onların her türlü tarihsel, toplumsal ve kültürel bağlamdan yalıtık olmalarıdır. Fakat, her şeyden önce, adaletli bir yaşam için adalet ilkelerinin oluşturulması insanların birbirlerini araç olarak değil de bir amaç olarak görmelerini gerektirir de; yine de bunun en iyi yaşam olduğunu iddia etmek için insanın sosyal bir varlık olduğunun gösterilmesi gerekir.⁽⁴⁾

Şimdi; bir adada tek başına yaşayan bir insan düşünelim. Böyle biri olarak o, diğer insanlarla hiçbir etkileşimi olmadığından ne birine adaletle davranıyor ve ne de adaletsizce doğal olarak. Ancak hemen belirtmek gerekir ki her ne kadar insanın kendini gerçekleştirmesi sosyal bağlamdan koparılmaya da bu tek başına yeterli bir koşul olamaz. İyi yaşam bir toplumu gerektirir de bu herhangi bir toplum olamaz. Acımasız bir efendinin kölesi olan kişinin iyi bir yaşam sürdüğü söylenebilir mi? İyi yaşam iyi bir toplumu gerektirir. Burada Aristoteles'in bazı etkinlikleri kendinde amaç olarak tanımlanmasının hatırlanması gerekmektedir. Adaletli eylem kendinde bir amaç olarak görülür. Bu bakımdan ancak bir toplum içinde olanaklı olan adaletli eylem insansal varoluşun sosyal doğasını ifade eder. İnsan ve onun ilgileri boşlukta gerçekleşmez. O, doğal ve sosyal dünyayı gerekli kılar. Bu bağlamda sorulması gereken soru, insansal ilgilerin gerçekleşmesi ve

sosyal bağlam arasındaki ilişki üzerine olmak durumundadır.

Aristoteles'e göre birlikte yaşamın temel amacı insanın kendi varlığını koruyup iyi bir yaşamı gerçekleştirmesidir. Bu düşüncenin kendisi hem Hegel hem Marx ve hem de Hegelci Okul tarafından kabul edilir. Örneğin İngiliz Hegelcilerden F.H. Bradley'e göre, insanın var oluşu ancak onun sosyal var oluşu ile birlikte olanaklıdır. Başka bir ifadeyle, insanın her ne ise o olması/oluşu sosyal ilişkiler tarafından oluşturulur. İnsanın doğası ve sosyal doğası üzerine olan bu anlayış Stoacı insan anlayışına karşıttır. Autarkeia ki bu kendi kendine yeterlilik olarak da ifade edilebilir, insanın kendi sınırlarını aşmaya yöneliktir. Stoacı insan bu bakımdan Tanrı-benzeri bir var oluşu/olmayı tanımlar. Zenginlik, başarı, güç, hatta sevgi ve dostluk bile Stoacı autarkes için iyi olan şeyler olmaktan çıkar. Çünkü onları istemekle autarkeia arasında olsa olsa bir karşıtlık söz konusu olabilir. Şimdi, bu karşı örnek, insanın kendini gerçekleştirmesi için toplumun gerekliliğini geçersiz kılar mı? Sanmıyorum. Tek başına bir adada yaşayan kişinin tam bir insan yaşamı sürdüğü söylenemez. Batık tutup sandalda gezmeyi hayal etmek hoş olsa bile, böyle bir kişi insansal olan birçok etkinlikten mahrum kalacaktır. Konuşma, araçları kullanma, avlanma v.b. hepsi insanın sosyal varoluşunun boyutlarıdır. İnsanın kendini gerçekleştirmesi ve sosyal var oluşu arasındaki asıl bağıntı kendini öznel var oluş boyutunda gösterir. Kendine saygı ve kimlik kopmaz bir biçimde topluma ve başkaları tarafından tanınmaya bağlıdır. Bu bakımdan Stoacı iyi yaşam insan doğasına karşıdır. Çünkü Stoacı insan, insanlar arasında bir

insan değil, insanlar arasında bir tanıdır. İnsanın kendini sosyal bağımlılıklardan kurtarması ancak ve ancak insanın kendini bir insan varlığı olarak gerçekleştirmekten vazgeçmesi ile olanaklıdır.⁽⁵⁾

Yeni-Aristotelesçi anlayış ışığında insansal ilgiler üç ayrı başlık altında toplanabilir.

1. Temel ihtiyaçlar alanı
2. Öznesel var oluş alanı
3. Kendini yaratma alanı

Burada temel ihtiyaçlar insanın maddi ihtiyaçlarına karşılık gelir, örneğin yaşamda kalabilmek için gereken yiyecek, barınma, sağlık vb. Öznesel var oluş alanı ise, kendi bireyselliğimizi gerçekleştirme ile ilgilidir. Kendini yaratma alanı, insanın her türlü yaratıcı etkinliğini kapsar. Bu her üç alan da hem birbirine bağlı ve hem de belli ölçüde diğer insanlarla işbirliğini gerektirir.⁽⁶⁾

İnsanın kendisini gerçekleştirmesine yönelik ilgileri her ne kadar üç başlık altında çok genel olarak toplanabilse de bunlar arasında mutlak bir öncelik sırası belirlemek pek kolay değil gibi. Fakat yine de temel maddi ihtiyaçların karşılanması insan yaşamı için öncelik arz eder. İnsanın kendi varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan maddi şeylerin varlığı, bu nedenle, etik ve politik bağlamda önemli bir yer tutar. Hiç kuşkusuz bu insanın zorunlu yaşamsal gereksinimlerle sınırlanması anlamına gelmez. Esas amaç insanın tüm potansiyellerinin gerçekleştirilmesini sağlayacak uygun ortamı yaratmaktır. Antik Yunanda biyolojik gereksinimlere yönelik iş, en aşağı insan etkinliği olarak düşünülüyordu. Gerçek anlamda erdemli insan zorunlu gereksinimleri karşılamaya yönelik hiçbir işi yapmaz-

dı.Marx'ın kapitalist sistemde işçilerin işleri nedeniyle insan olmaktan uzaklaşmalarına ilişkin düşünceleri bu bağlamda oldukça anlamlıdır. Etik olarak tüm insanların zorunlu ihtiyaçların tiranlığından kurtarılması amaçlanmalıdır. Ancak bu sayede insanlar sahip oldukları yaratıcı ve zevk veren aktivitelere yönelebilirler.

Şimdiye kadar sosyal adalet ilkelerinin elde edilebilmesinin ön koşulu olarak insan için iyi olana ilişkin bir kavrayışın gerekliliği savunuldu. Bu bağlamda Yeni-Aristotelesçi iyi kuramının ne olduğu, daha doğrusu insan için iyi olanın ne olduğu genel hatlarıyla tanımlanmaya çalışıldı. Ancak bütün bunlar sosyal adalet ilkelerine ulaşabilmenin ön koşulu olmakla birlikte, sosyal adalet ilkelerinin oluşturulmasında yeterli değildiler. O nedenle, şimdi, sosyal adaletin doğası ve kapsadığı alan üzerinde durmak gerekiyor.

Sosyal adaletin esas konusunu dağıtıcı adalet oluşturur ki, o dağıtılacak şeylerin hangi adil ilkelere bağlı olarak paylaşılacağını ele alır. Bir dağıtıcı adalet kuramı insanların temel ihtiyaçlarını dikkate alarak eşitlikçi, meritokratik ya da çoğulcu bir temel üzerinde yükselir. Ancak burada esas olarak yeni-Aristotelesçi kavrayış ışığında dağıtıcı adalet üzerinde durulacaktır.

Dağıtıcı adalet kuramlarının üzerinde durdukları ve birbirlerinden ayrıldıkları esas nokta dağıtılacak şeylerin nasıl sınıflandırılacağı olmuştur. Aristoteles, Nikomakhos'a Etik'te dağıtılacak şeyleri üç gruba ayırır: Zenginlik, şeref ve yönetime katılanların paylaşacağı şeyler.⁽⁷⁾ Hume, Aristoteles'ten farklı olarak içsel ve dışsal şeylerden söz ederek dağıtımı dışsal şeylerle sınırlar. Buna karşın M.Walzer son dere-

ce geniş bir dağıtılacak şeyler listesi oluşturur. Ona göre diğer birçok şeyin yanı sıra, bilgi, mal-mülk, fiziksel güvenlik, iş v.b. şeyler de dağıtılacak şeyler arasındadır. Görüldüğü üzere, esas sorun hangi şeylerin dağıtılabilir olduğu ve bu dağıtımın hangi ilkeler altında gerçekleşmesi gerektiği üzerinedir.⁽⁸⁾

Şimdi, yukarıda ifade edilen düşüncelerden farklı olarak, burada insansal şeyler ve dağıtılacak şeyler arasında bir ayrıma gidilecektir. İnsansal şeyler insanın kendisini gerçekleştirmesinin objesini oluşturur. Örneğin yiyecek bir insansal iyidir, çünkü o insanın temel ihtiyacına karşılık verir. Sonra ödül ve unvanlar insanın kendini farklı bağlamlarda gerçekleştirmesinin farklı araçları olarak görülebilir. Walsh böyle bir ayrımın kuşkulu olabileceğini sezinleyerek altında tüm şeylerin şu ya da bu biçimde insanın kendini gerçekleştirebilmesinin olanakları olarak görülebileceğini belirtir. Endüstri- öncesi dönemde petrol kirli su olarak görülürken endüstri- sonrası petrol, insan için büyük önem kazanmıştır. İnsansal iyilerin hepsi dağıtılabilir şeyler değil; örneğin dostluk hiçbir sosyal kurum tarafından dağıtılamaz. Anne ve baba çocuklarına sevgisini sunabilir ama devlet böyle bir şeyi yerine getiremez. Bu bakımdan insansal şeyler ile dağıtımsal şeyler arasında bir gerginlik söz konusu gibidir. O nedenle, Galston, adaletin duyguların özel alanlarını düzenlemedeki yetersizliğini vurgulayarak hiç kimsenin sevgi dağıtmaya mecbur edilemeyeceğini, zorlanamayacağını söyler; çünkü, burada, duyguların özel alanında evrensel standartlar geçerliliğini yitirir.⁽⁹⁾

Her toplum hangi şeylerin dağıtılabilir olduğu konusunda farklı kriterleri benimseyebilir. Ancak her insanın ge-

reksinim duyacağı bazı şeyler, dolayısıyla dağıtılabilir şeyler üç başlık altında toplanabilir.

1. Temel ihtiyaçlar ile ilgili şeyler
2. Öznesel var oluş alanı ile ilgili şeyler
3. İnsanın kendini yaratması/gerçekleştirmesi ile ilgili şeyler

Temel ihtiyaçlar yiyeceği, yeterli geliri, sağlık hizmetlerini, giyinmeyi, işyeri güvenliğini kapsar. Öznesel var oluş alanı edebiyat ödülleri, vatanşlık, bireysel yetenekler doğrultusunda verilen çeşitli pozisyonları içerir. Özne olmanın alanı kişinin kendi kendisi için değeri ve saygıyı yarattığı, gerçekleştirdiği ve yaşadığı alandır. İnsanın kendini gerçekleştirmesi ile ilgili şeyler ise, onun kendini bir amaç olarak gerçekleştirmesini sağlayacak şeylerdir. Bu eğitimi, boş zamanı ve insanın kendi ilgileri doğrultusunda yaratıcı olabileceği alanları kapsar. Dağıtılabilir şeylere ilişkin bu genel çerçeve hiç kuşkusuz özünde Aristotelesçidir ve o esas olarak insan için iyi olan şeyin ne olduğu ile bağlantılı olarak anlamlıdır. Çünkü insan için iyi olan şeyin ne olduğuna ilişkin hiçbir kavrayışa sahip olmadan dağıtıcı adalet ilkelerinden söz etmek boş ve anlamsızdır. Galaksilerdeki madenlerin paylaşımı üzerine konuşmanın anlamsız olduğu gibi.

Şimdi de özellikle son zamanlardaki politik kuramları belirleyen Kantçı ahlak ve insan anlayışını temsil eden kişiye saygı kavramı ve onun dağıtıcı adalet ile ilgisi üzerinde durmak istiyorum. Her ne kadar kişiye saygı ilkesi politika felsefesinde uzun bir geçmişe sahip olsa da söz konusu ilkeye dayanarak adalet ilkelerinin nasıl türetileceği konusunda ortak bir anlayıştan söz etmek pek de olanaklı değil. Zaten yalnızca

kişiye saygı ilkesinden zorunlu olarak dağıtıcı adalet ilkesi türetilmez gözüküyor; çünkü sözü edilen ilke bir ahlaki eşitlik ilkesidir. Ve hiç kuşkusuz eşitlikçi ahlak ilkesinin kendisinin, dağıtıcı adaleti zorunlulukla gerektirdiği söylenemez. Ahlaki bir ilke olan kişiye saygı ilkesinin anlam içeriği insanların araç olarak değil, amaç olarak görülmesinden oluşur.

Kant uzmanları kişiye saygı ilkesinin kategorik imperatiften türetilip türetilmeyeceği üzerinde yoğunlaşmış bulunmaktadırlar. Ancak ben burada Walsh'ı izleyerek bir ahlaki eşitlik ilkesi olan söz konusu ilkenin içinin bir iyi ilkesi ile bağlantılanmadığı sürece dağıtıcı adalet açısından hiçbir anlam ifade etmeyeceğini düşünüyorum. Öne sürülen düşüncenin geçerliliği ahlaki eşitlik temelinde yükselen birçok politika felsefesinin kendisine gidilerek gösterilebilir. Genel olarak modern politika kuramları kendi meşruiyet zeminlerini Kant'ın bu kategorik imperatifine giderek temellendirmeye çalışmaktadırlar. Örneğin, bazıları eşitlikçi dağıtıcı adalet ilkesinin haklılığını kişiye saygı ilkesinden hareketle temellendirilebileceğini savunurken, başka bazıları meritokratik dağıtıcı adalet anlayışının bile söz konusu ilkedan çıkarsanabileceğini iddia etmektedirler. Çünkü onlara göre, insanlara hak ettiğini vermek, onları araç olarak değil amaç olarak görmek anlamına gelmektedir. Yani meritokratik kavrayışın kendisi bile bu ahlaki eşitlik ilkesinden, kişiye saygı ilkesinden türetilmektedir. Örneğin R. Nozick hakları temel alan adalet kuramında zenginliğin dağıtımını ahlaki olarak kabul edilemez görerek onu yasadışı sayar. Ve onun bu kavrayışına temel oluşturan da yine Kantçı ilkedir, yani

kişiye saygıdır. Sonra Rawls Bir Adalet Kuramı'nda sözünü ettiği farklılık ilkesini de sanki Kategorik İmperatife'e karşılık gelir gibi formüle eder görünür. R. Dworkin'e göre burada şaşılacak bir şey yoktur; çünkü politika felsefesinin büyük çoğunluğu kendi meşruiyetlerini ahlaki eşitlikten alır. Bu belki de modern politika kuramlarının ahlaki anlamda başka tözsel değerlere sahip olmamalarından kaynaklanmaktadır. O nedenle ki, Dworkin her politika kuramın esas olarak eşitlik değeri üzerinde yükseldiğini belirtir. Ona göre bundan kaçınmak olanaksız gibidir. Will Kymlicka'da insanların eşit olarak görülmesi düşüncesi daha soyut ve daha temelli bir biçimde ele alınır. Ona göre eşitlikçi kuram toplumun her üyesinin ilgilerinin aynı eşitlikle değerlendirilmesi anlamına gelir. Başka bir ifadeyle, eşitlikçi kuram sosyal kurumlardan toplumun tüm üyelerinin eşit ölçüde saygı ve ilgi ile karşılanmalarını talep eder. Ve Kymlicka bütün modern politik kuramların esas itibarıyla kişiye saygı ilkesi üzerinde yükseldiğini red etmesi bakımından da Dworkin'den ayrılır. Şimdi üzerinde durulması gereken, neden ahlaki eşitlik ilkesinin birbirinden son derece farklı dağıtıcı adalet ilkelerine izin verdiğidir. ⁽¹⁰⁾

Burada sosyal adaletin en temel ilkesinin oluşturulmasında benimsenen görüş hiç kuşkusuz Aristotelesçi iyi anlayıştır. O, Platoncu anlamda iyi'yi değil insan için iyi olanın ne olduğunu araştırır. Yeni- Aristotelesçi kavrayışta insan için iyi olanın ne olduğu son derece yalındır: İnsanın kendini gerçekleştirme ilkesi (flourishing principle). Bu ilke insan için iyi olanın ne olduğu sorusuna doğrudan yanıt verir. O, insanın kendi yeteneklerini, kendi ilgilerini ya-

ni insanın kendini yaratmasının her türlü politik düzenlemenin temelinde yer alması anlamına gelir. İnsanın kendisine saygıyı onun kendi kendisini var etmesiyle birlikte aynı düzleme taşıyan bu anlayış bütün insanların sözü edilen bağlamda eşit bir biçimde iyiliğini, mutluluğunu gerektirir. Bu ise toplumsal ve doğal zenginliğin bir araç olarak bütün insanların eşit bir biçimde kendisini gerçekleştirmesine yarayacak bir biçimde dağıtılması gerektiği ilkesine götürür. Çünkü eğer her insan atomal bir birlik olarak bölünemez bir değere, kendinde bir birlik olarak içsel bir değere sahip ise bu onun araç olarak değil bir amaç olarak görülmesini gerektirir. Ve eğer önemli olanın her insanın kendini gerçekleştirme olduğu düşünülüyorsa, pratik ve teorik düşüncenin temelinde bu kaygı yer almazdır. Esas olarak Yeni-Aristotelesçi temel üzerinde yükselen bu eşitlikçi sosyal adalet anlayışı politik ve yasal eşitlikle hiçbir bağlantıya sahip değildir. Çünkü burada amaç her insanın kendinde bir amaç olarak kendisini gerçekleştirme olanak tanıyan eşitliği gözetken dağıtıcı adalet ilkesidir. Buna göre sosyal zenginlik ve sorumluluk her insanın kendini, kendi iyiliğini gerçekleştirebilmesi gözetilerek paylaşılmalıdır. Öncelik insanın kendisinde ve onun kendi iyisini gerçekleştirmesindedir. Bu bakımdan mülkiyet hakkını tartışmasız bir hak olarak gören, hatta neredeyse kutsallaştıran Nozick'in insanı ile Rawls'ın cehalet perdesi altında tartışan rasyonel özneleri insan için iyi olanın ne olduğuna ilişkin sezginin ne kadar da uzağına düşmüş görünürler.

Yeni-Aristotelesçi sosyal adalet anlayışının temelinde insanın kendinde bir değer varlığı olduğu düşüncesi bu-

lunur ki onun bu değeri sahip olduğu potansiyeller bakımından nesnellik kazanır. Ve insanın sahip olduğu yeteneklerini gerçekleştirmesi de onun etkin bir varlık olarak tanımlanmasını sunar bize. Etkinliğin gösterişe çıktığı, nesnellik kazandığı alan ise toplumdur ve insan sosyal doğasını ancak onunla var kılabilir, gerçekleştirebilir. Bu bağlamda paylaşımsal şeyler/ zenginlikler insansal ilgiler doğrultusunda belirlenir. Sosyal adaletin ilkeleri işte bu kavramıma uygunluk içinde düzenlenirler. Burada insanın eşit bir biçimde sosyal/ varlıksal iyiliği adalet anlayışının temelinde yer alır ve o işte bu bakımdan sosyal adalet düşüncesinin yönetici ilkesi olarak kendini gösterir.

İnsansal ilgiler ile uygunluk içinde olarak şimdi kısaca söz konusu alanlara ifişkin dağıtıcı adalet ilkelerinden söz etmek istiyorum.

1) Temel Gereksinim Alanı: Her insanın eşit bir biçimde iyiliği ilkesi diğer alanlarda olduğu gibi burada da esas kaygının temelini oluşturur. Buna göre, hiçbir insan temel gereksinimlerden mahrum edilmemelidir ki bunların başında yiyecek, barınma ve sağlık gelir. Temel gereksinimler insansal var oluşun ve insanın kendini gerçekleştirebilmesinin ön koşuludur. Bu bakımdan o, sosyal adaletin gerçekleştirilmesinde de ilkesel önceliğe sahiptir. Dolayısıyla, temel gereksinim alanının dağıtıcı adalet ilkesi Temel İhtiyaçların Eşit Bir biçimde Sağlanması İlkesi olarak formüle edilebilir.

2) Kendini Yaratma Alanı: Her insanın eşit bir biçimde iyiliği ilkesi burada da yönetici ilke durumundadır. İnsanın kendini yaratma alanı olarak da tanımlanabilecek bu alanda zorunluluk söz konusu değildir. Paylaşılmak üzere in-

sanın kendi iyiliği ve ilgileri ile ilgilidir. Burada her insanın kendi yeteneğini geliştirebilmesini ve kullanabilmesini sağlayacak etkinliklere katılımı ve bu katılımın koşullarının sağlanması söz konusudur. Bu noktada üç ayrı alan ayırt edilebilir: çalışma alanı, organik sosyal alan ve eğitim alanı. Çalışma alanı insanın kendi anlamını kurduğu yerlerden biri olarak düzenlenmelidir. Organik sosyal alan ise kurum-dışı etkinliği tanımlar. Bu bir spor etkinliği ya da sanatsal ya da bazı sosyal amaçlı etkinlik olabilir. Eğitim alanına gelince burada esas olarak kastedilen kurumsal eğitim değildir; o daha çok insanın özgür zamana sahip olarak araştırma yapması, yeni bir dil öğrenmesi yani insanın kendini özgür ve bağımsız bir biçimde bilen bir özne olarak gerçekleştirmesi ile ilgilidir.

3) Öznesel Var Olma/Var Oluş Alanı: Eşit İyi Olma ilkesi'nin son olarak uygulayacağı alan öznesel var oluş alanıdır. Öznesel eşitlik ilkesi de diğer alanlardaki sosyal adalet ilkelerinde olduğu gibi, eşitlikçi iyilik ilkesi'nden türetilir. Öznesel var oluş alanını ilgilendiren şeylerin devlet tarafından paylaşılması söz konusu olamaz; ancak devlet öznesel var oluşu gerçekleştirmeyi sağlayacak ön koşulları, gerekli koşulları yaratabilir.

Öznesel iyiler iki kategoriye bölünebilir:

I) Öz-saygı ki, bu bütün insanlar tarafından evrensel olarak ve eş zamanlı olarak paylaşıdır.

II) Rekabete dayalı öz-değer. Öz-saygı eşitlik ilkesi açısından herhangi bir sorun oluşturmazken öz-değer temelde meritokratik olması bakımından problemli görünür. Ancak bu sorun her insanın kendi ilgilerini geliştirmesi

bağlamında düşünüldüğünde ortadan kalkar. Öznesel var oluş alanının iyileri, insanın kendi ilgilerini gerçekleştirmesi bakımından araçsal nitelik gösterirler. İnsan kendi üzerine düşünen bir varlıktır ve kendine ilişkin bu düşünüm insanın kendini yaratmasında vazgeçilmez bir öneme sahip görünür. Öznesel var oluş alanının iyileri insanın kendisine öz-saygısını kendisine ait olan öz-değer duygusunu yaratmaya yöneliktir. Vatandaşlık, ödüller, yarışmalar ve politik haklar insanın öznesel var oluşunun araçlarına örnek teşkil edebilir. Öz-saygı insanın insan olması bakımından sahip olduğu içkin değeri ifade eder. Dolayısıyla o, birinin sahip olduğu gelecek, başarı ve herhangi diğer bir sosyal ve bireysel sıfattan bağımsızdır. Başka bir ifadeyle o, insanın insan olması bakımından özsaygıya layık olduğunu dile getirir, yoksa insanın ne olduğunu sahip olduğu şeyler bakımından değil.

İnsanın kendini tam olarak gerçekleştirmesi için öz-saygısının kendisinden çalınmaması gerekir. Çünkü iyi bir yaşamı kurmada ve sürdürmede öz-saygı son derece önemli bir yere sahiptir. Feminist kuramcılarının etkili bir biçimde dile getirdikleri gibi, özellikle kadınlar, surf cinsiyetlerinden dolayı yüzyıllarca öz-saygıdan mahrum edilmişler. Bu hiç kuşkusuz köleler için de doğrudur. Öz-değer ise öz-saygıdan farklı olarak insanın yalnızca insan olması bakımından saygıya değer olduğunun ötesinde onun kendisine ilişkin değer duygusunu sosyal boyuta taşır. Öz-değer kişinin kendisi ve toplum ile ilişkisinde varlık kazanır. Başarılar, yetenekler ve kişisel idealler öz-değer alanını tanımlar. İnsanın sahip olduğu yetenekleri gerçekleştirmesi için izin ve-

rilmesi devletin paylaşacağı bir iyi olmamakla birlikte onların gerçekleştirilmesini sağlayacak koşulların/ortamın sağlanması devletin görevidir. Öz-saygı yasal hakları, politik hakları ve vatandaşlığı içerirken hem öz-saygı ve hem de öz-değer öznesel var oluşun temel iyileri olarak var olurlar. Eşitlikçi İyilik ilkesi'nin ışığı altında varılacak ilke öznesel eşitlik ilkesi'dir. Öznesel var oluş alanının iyileri her insanın kendini gerçekleştirebilmesinden oluşur. Onlar öznesel iyilerin öznelere olmaları bakımından eşit ama kendi bireysellikleri içinde farklıdır. Devletin amacı, bu bağlamda, insanların kendilerini yaratmak değil; insanlara kendilerini yaratabilecekleri ortamı yaratmaktır. (11)

Sonuç Yerine: Aristoteles ve Yeni Liberaller Üzerine

Aristoteles insan hakkında ve insanın insan olarak işlevini yerine getirmesi, başka bir ifadeyle, kendini gerçekleştirmesi hakkında düşüncelerini esas olarak Nikomakhos'a Etik ve Politika'da dile getirir. O, sözü edilen çalışmalarda politik kurumların oluşturulması ve düzenlenmesini ele alarak yaşamın birçok alanının politik alanla içsel bir bağıntı taşıdığını göstermeye çalışır. Dolayısıyla Aristoteles'in politika üzerine olan kavrayışının temelinde insan ve insanın kendini nasıl gerçekleştirebileceği kaygısı büyük yer işgal eder. Politik düzenlemenin asıl amacı her insanın kendi yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda varlığını gerçekleştirebilmesidir. Onun bu kavrayışı temelde liberal kavrayış ile tam bir karşılık içerir. Aristoteles, Politika 1330b11'de aynen şöyle der: "Bedenimiz için çok sık ve çok sık miktarda kullandığımız şeyler sağlığımız üzerinde en fazla etkide bulunurlar. Su ve hava bunlar arasında-

dır. Dolayısıyla iyi bir politik planlama bu gibi şeyler hakkında düşünmek durumundadır". (12) Yine, Politika'nın 1329 b39 satırları ve ilerisinde hiçbir insanın yaşamını sürdürebilecek gereksinimlerden yoksun kalmaması gerektiğini belirtir. 1255 b 20'de ise politik yönetimin eşit ve özgür insanların yönetimi olduğunu söyler. Özetle; politikanın temelinde insan ve insanın kendi işlevini gerçekleştirebilmesine ilişkin kaygılar yer alır. Yeni-liberallerin çoğunun insan için iyi olanın ne olduğu hakkında büyük korku, üzüntü ve kaygı duymalarına karşın Aristotelesçi kavrayışın temelinde tam da bu konulara ilişkin sorular yer alır. Çünkü politik düzenleme insan için iyi olana ilişkin tam bir kavrayışı ve insan olarak var olmanın ne anlama geldiğini bilmeyi gerektirir. Aristoteles, 1323a 14-17'de bu konuyu şöyle dile getirir: "Politik düzenleme konusunda uygun bir soruşturma yapmayı isteyen kişi önce en iyi yaşamın ne olduğu hakkında açık bir kavrayışa sahip olmalıdır; çünkü eğer bu konu açık değilse en iyi politik düzenlemenin ne olduğu da açık değildir." Aristoteles'e göre, zenginlik, gelir ve mal-mülk kendilerinde iyi şeyler değildirler. Bunların biriktirilmesi kendi başına bir anlam taşımaz; onlar ancak yaşamın kurulması bağlamında bir değer taşırlar. Söz konusu şeyler ancak ve ancak ne için sorusu ile birlikte anlam kazanırlar. Liberal- kapitalist sistemde yetişenlerin çoğu için bu son derece tuhaf bir düşünce olarak algılanabilir. Çünkü liberal kapitalizmde daha fazla daha iyi, daha büyük daha iyi anlayışı son derece büyük bir revaç görmektedir. . Aristotelesçi kavrayış açısından bu bir sapkınlıktır. Aristotelesçi ne kendisi ve ne de diğerleri için şeyleri birik-

sanın kendi iyiliği ve ilgileri ile ilgilidir. Burada her insanın kendi yeteneğini geliştirebilmesini ve kullanabilmesini sağlayacak etkinliklere katılımı ve bu katılımın koşullarının sağlanması söz konusudur. Bu noktada üç ayrı alan ayırt edilebilir: çalışma alanı, organik sosyal alan ve eğitim alanı. Çalışma alanı insanın kendi anlamını kurduğu yerlerden biri olarak düzenlenmelidir. Organik sosyal alan ise kurum-dışı etkinliği tanımlar. Bu bir spor etkinliği ya da sanatsal ya da bazı sosyal amaçlı etkinlik olabilir. Eğitim alanına gelince burada esas olarak kastedilen kurumsal eğitim değildir; o daha çok insanın özgür zamana sahip olarak araştırma yapması, yeni bir dil öğrenmesi yani insanın kendini özgür ve bağımsız bir biçimde bilen bir özne olarak gerçekleştirmesi ile ilgilidir.

3) Öznesel Var Olma/Var Oluş Alanı: Eşit İyi Olma ilkesi'nin son olarak uygulayacağı alan öznesel var oluş alanıdır. Öznesel eşitlik ilkesi de diğer alanlardaki sosyal adalet ilkelerinde olduğu gibi, eşitlikçi iyilik ilkesi'nden türetilir. Öznesel var oluş alanını ilgilendiren şeylerin devlet tarafından paylaşılması söz konusu olamaz; ancak devlet öznesel var oluşu gerçekleştirmeyi sağlayacak ön koşulları, gerekli koşulları yaratabilir.

Öznesel iyiler iki kategoriye bölünebilir:

I) Öz-saygı ki, bu bütün insanlar tarafından evrensel olarak ve eş zamanlı olarak paylaşılr.

II) Rekabete dayalı öz-değer. Öz-saygı eşitlik ilkesi açısından herhangi bir sorun oluşturmazken öz-değer temelde meritokratik olması bakımından problemlili görünür. Ancak bu sorun her insanın kendi ilgilerini geliştirmesi

bağlamında düşünüldüğünde ortadan kalkar. Öznesel var oluş alanının iyileri, insanın kendi ilgilerini gerçekleştirmesi bakımından araçsal nitelik gösterirler. İnsan kendi üzerine düşünen bir varlıktır ve kendine ilişkin bu düşünüm insanın kendini yaratmasında vazgeçilmez bir öneme sahip görünür. Öznesel var oluş alanının iyileri insanın kendisine öz-saygısını kendisine ait olan öz-değer duygusunu yaratmaya yöneliktir. Vatandaşlık, ödüller, yarışmalar ve politik haklar insanın öznesel var oluşunun araçlarına örnek teşkil edebilir. Öz-saygı insanın insan olması bakımından sahip olduğu içkin değeri ifade eder. Dolayısıyla o, birinin sahip olduğu gelecek, başarı ve herhangi diğer sosyal ve bireysel sıfattan bağımsızdır. Başka bir ifadeyle o, insanın insan olması bakımından özsaygıya layık olduğunu dile getirir, yoksa insanın ne olduğunu sahip olduğu şeyler bakımından değil.

İnsanın kendini tam olarak gerçekleştirmesi için öz-saygısının kendisinden çalınmaması gerekir. Çünkü iyi bir yaşamı kurmada ve sürdürmede öz-saygı son derece önemli bir yere sahiptir. Feminist kuramcılarının etkili bir biçimde dile getirdikleri gibi, özellikle kadınlar, sırf cinsiyetlerinden dolayı yüzyıllarca öz-saygıdan mahrum edildiler. Bu hiç kuşkusuz köleler için de doğrudur. Öz-değer ise öz-saygıdan farklı olarak insanın yalnızca insan olması bakımından saygıya değer olduğunun ötesinde onun kendisine ilişkin değer duygusunu sosyal boyuta taşır. Öz-değer kişinin kendisi ve toplum ile ilişkisinde varlık kazanır. Başarılar, yetenekler ve kişisel idealler öz-değer alanını tanımlar. İnsanın sahip olduğu yetenekleri gerçekleştirmesi için izin ve-

rilmesi devletin paylaşacağı bir iyi olmamakla birlikte onların gerçekleştirilmesini sağlayacak koşulların/ortamın sağlanması devletin görevidir. Öz-saygı yasal hakları, politik hakları ve vatandaşlığı içerirken hem öz-saygı ve hem de öz-değer öznesel var oluşun temel iyileri olarak var olurlar. Eşitlikçi İyilik ilkesi'nin ışığı altında varılacak ilke öznesel eşitlik ilkesi'dir. Öznesel var oluş alanının iyileri her insanın kendini gerçekleştirebilmesinden oluşur. Onlar öznesel iyilerin öznelere olmaları bakımından eşit ama kendi bireysellikleri içinde farklıdırlar. Devletin amacı, bu bağlamda, insanların kendilerini yaratmak değil; insanlara kendilerini yaratabilecekleri ortamı yaratmaktır.⁽¹¹⁾

Sonuç Yerine: Aristoteles ve Yeni Liberaler Üzerine

Aristoteles insan hakkında ve insanın insan olarak işlevini yerine getirmesi, başka bir ifadeyle, kendini gerçekleştirmesi hakkında düşüncelerini esas olarak Nikomakhos'a Etik ve Politika'da dile getirir. O, sözü edilen çalışmalarda politik kurumların oluşturulması ve düzenlenmesini ele alarak yaşamın birçok alanının politik alanla içsel bir bağıntı taşıdığını göstermeye çalışır. Dolayısıyla Aristoteles'in politika üzerine olan kavrayışının temelinde insan ve insanın kendini nasıl gerçekleştirebileceği kaygısı büyük yer işgal eder. Politik düzenlemenin asıl amacı her insanın kendi yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda varlığını gerçekleştirebilmesidir. Onun bu kavrayışı temelde liberal kavrayış ile tam bir karşılık içerir. Aristoteles, Politika 1330b11'de aynen şöyle der: "Bedenimiz için çok sık ve çok sık miktarda kullandığımız şeyler sağlığımız üzerinde en fazla etkide bulunurlar. Su ve hava bunlar arasında-

dır. Dolayısıyla iyi bir politik planlama bu gibi şeyler hakkında düşünmek durumundadır".⁽¹²⁾ Yine, Politika'nın 1329 b39 satırları ve ilerisinde hiçbir insanın yaşamını sürdürebilecek gereksinimlerden yoksun kalmaması gerektiğini belirtir. 1255 b 20'de ise politik yönetimin eşit ve özgür insanların yönetimi olduğunu söyler. Özetle; politikanın temelinde insan ve insanın kendi işlevini gerçekleştirebilmesine ilişkin kaygılar yer alır. Yeni-liberalerin çoğunun insan için iyi olanın ne olduğu hakkında büyük korku, üzüntü ve kaygı duymalarına karşın Aristotelesçi kavrayışın temelinde tam da bu konulara ilişkin sorular yer alır. Çünkü politik düzenleme insan için iyi olana ilişkin tam bir kavrayışı ve insan olarak var olmanın ne anlama geldiğini bilmeyi gerektirir. Aristoteles, 1323a 14-17'de bu konuyu şöyle dile getirir: "Politik düzenleme konusunda uygun bir soruşturma yapmayı isteyen kişi önce en iyi yaşamın ne olduğu hakkında açık bir kavrayışa sahip olmalıdır; çünkü eğer bu konu açık değilse en iyi politik düzenlemenin ne olduğu da açık değildir." Aristoteles'e göre, zenginlik, gelir ve mal-mülk kendilerinde iyi şeyler değildirler. Bunların biriktirilmesi kendi başına bir anlam taşımaz; onlar ancak yaşamın kurulması bağlamında bir değer taşırlar. Söz konusu şeyler ancak ve ancak ne için sorusu ile birlikte anlam kazanırlar. Liberal- kapitalist sistemde yetişenlerin çoğu için bu son derece tuhaf bir düşünce olarak algılanabilir. Çünkü liberal kapitalizmde daha fazla daha iyi, daha büyük daha iyi anlayışı son derece büyük bir revaç görmektedir. . Aristotelesçi kavrayış açısından bu bir sapkınlıktır. Aristotelesçi ne kendisi ve ne de diğerleri için şeyleri birik-

tirmede hiçbir neden ve anlam görmez. Aşırı zenginlik aşırı rekabeti getirebilir veya teknik üzerine aşırı vurgu insanları sosyal bağlam dışına atarak onları aynı zamanda öğrenme ve düşünme etkinliklerinden soğurabilir. Dolayısıyla, sosyal adalete ilişkin soru, ne kadarına sahip olduğu ile değil, insanların neler yapabildiği ile ilgilidir.⁽¹³⁾

Aristotelesçi kavrayışta öncelik iyi olana ilişkindir. Bu nedenle de, insan için iyi olanın ne olduğu hakkındaki kavrayış her etik ve politik söylem için bir gerekliliktir. Öte yandan liberaller ama özellikle yeni-liberaller iyi kavramının vatandaşlar arasında çatışmaya ve devletin totaliter uygulamalarına neden olabileceğini iddia etmekte. Ayrıca, onlar, bu kaygılara ek olarak; iyi'ye ilişkin anlayışın insan için iyi olanın ne olduğu ile bağıntılanmasının metafizik öğelerin politik alana sıçrama tehlikesi taşıdığını da dile getirmekte. Ancak, Aristotelesçilerin iyi kavramı Rawls'ın iyi kavramı gibi ne ince ve ne de zayıftır. Tam tersine, M.C. Nussbaum'un belirttiği gibi Aristotelesçiler bir kalın iyi kavrayışına sahiptirler.⁽¹⁴⁾ Ve şimdiye kadar tanımlandığı biçimiyle Yeni- Aristotelesçi iyi anlayışı insan olmanın ne anlama geldiği ve ne demek olduğundan hareket ederek metafizik olana hiç de yakın durmaz. Ne su ne hava, ne anlamlı çalışma ortamı ve ne de sağlıklı bir yaşam sürme ve iyi bir eğitim alma metafizik öğeler içerir. Bedenin deneyimleri kültürel olarak belirlenebilir; ama bedenin kendi ihtiyaçları değil. Aristoteles'e göre, eğer biz birinin acımadığını, susamadığını, duyumsamadığını görüp, yeme ve içme konusunda umursamazlık gösterdiğine tanık olursak biz, bu insanın insan olmaktan uzak olduğunu düşünürüz.⁽¹⁵⁾

Liberalizmin iyi kavramından kaçışının çoğulcu topluma yer bırakmak kaygısından kaynaklandığı iddia edilir: Her vatandaşın kendi iyisini seçmesine izin verme ve bu bakımdan vatandaşlara eşit biçimde davranma. Böylece devlet hiçbir iyi kavramını diğerine üstün tutmaz. Hatta Nozick ve Dworkin sanki bilge insanların iyi kavrayışından muzdaripmiş gibi görünürler ve özellikle Nozick herkesin bir Aristoteles bir Hegel ya da Marx olamayacağını belirterek son derece naiv bir biçimde iyi anlayışını red etmeye yönelir.⁽¹⁶⁾ Oysa Aristotelesçi pratik akıl yürütme her zaman bireysel durumlara karşı duyarlıdır. O, kişinin karakterini, tarihsel ve sosyal durumlarını göz ardı etmez. Sonra liberalizmin çoğulculuğu mutlak anlamda garantilediği de doğru değildir; çünkü Marx'ın işçisi liberal-kapitalist demokraside yaşamakla birlikte yaptığı işi seçmemiştir. Dünyada birçok kadın da sürdürmek zorunda olduğu yaşamı kendisi seçmemiştir Seçim, liberal-kapitalist toplumda içeriksiz soyut bir kavram olarak kalır görünür.

Yeni-Aristotelesçi kavrayış Kantçı temeller üzerinde yükselen liberalizmin birçok biçimi ile tam bir karşıtlık gösterir. Örneğin, Rawls'ın Kantçı konstruktivist anlayış çerçevesinde yarattığı insan gereksinimleri duygusal duyarlılıkları olan insan değildir. Onlar var olan şeyler arasından ihtiyaçları olan şeyleri seçen, paylaşan kişiler olarak karşımıza çıkarlar. Her ne kadar bu bakımdan Rawls empirik Kantçı olarak nitelendirilse de Rawls'ın insanı hem doğa ve hem de diğer insanlarla gerçek bağıni yitirmiştir. Ayrıca, genel olarak yeni-liberal anlayışta insan üstüne hiçbir derin kavrayışın izine rastlanmadığı gibi, ne insan ile şeyler ve ne de insan ile insan

arasında gerçek bir bağıntıdan söz edilebilir. Zorunlu şeyler sağlandığında her şey çözümlenmiş, bitmiş gibidir. Rawls, Kantçı insan anlayışını genel olarak paylaşır görünür. Ahlak alanını doğal alandan ayırma/koparma eğilimi Rawls için de geçerlidir. Öyle ki, moral bir varlık olarak insan sanki kendi dünyasını dış dünyadan bağımsız bir biçimde yaratır. Bu insan anlayışı liberal Kantçılığın neredeyse ortak insan tanımıdır.

Buna karşın Aristotelesçi insan anlayışı, insanın ne bir tanrı ve ne de bir canavar olduğundan hareket eder. Doğal dünyanın içine doğan insan bazı temel yeteneklere sahip olarak zengin ihtiyaçlara gereksinimi duyar. O, bu haliyle kendini geliştirmeye yönelir. Aristotelesçi insan her zaman doğanın ve toplumun desteğini talep eder. Onun kendini gerçekleştirmesi için dostlara, arkadaşlara, temiz suya, havaya gereksinimi vardır.⁽¹⁷⁾ Zaten devlet de iyi yaşamı gerçekleştirmek ve paylaşmak içindir. Yoksa Nozick'in kutsallaştırdığı mülkiyet hakkını korumak için değil.

Notlar:

(1). Burada daha çok A.J.Walsh ve özellikle de M.C.Nussbaum'un Yeni-Aristotelesçi insan anlayışlarından hareketle sosyal adaleti ele alma söz konusudur.

(2). Walsh, A.J.Walsh ; A Neo-Aristotelian Theory of Social Justice, Ashgate Publishing, 1997, England.

(3). Aristotle; Nicomachean Ethics 1095 b 6 a-1096 a15, 1097b25-1098a15, 1097a13-1098a20.

(4). Bu konuda son derece önemli bir çalışma olan şu yapıta başvurulabilir. Zelyut- Hünler, Solmaz; Rawls ve MacIntyre: İki Adalet Arasında; Liberal ve Komunitaryan Düşüncelerin Çatışma Alanı, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.

(5). Supra not 2, s.86.

(6). Her ne kadar M.C.Nussbaum ile A.J.Walsh'un insansal ilgileri tanımlamaları arasında çok büyük farklılıklar olmasa da ben burada daha çok Walsh'u izlemeye çalıştım. Supra not; 2, s. 85.

(7). Aristotle; Nikomakhos'a Etik, 1130 b 18- 1131a 6.

(8). Supra not; s.121.

(9). Galston, W; Justice and Human Good, Chicago University Press, Chicago, 1980.

(10). Supra not 2; s.124.

(11). Supra not 2; s.117, 131,150, 174.

(12). Aristoteles'ten yapılan çeviriler bana aittir.

(13). Nussbaum, M.C; "Aristotelian Social Democracy" (in: Liberalism and the Good; ed. by: Douglass, R.B. Mara, G.R; and Richardson, H.S.), Routledge, New York.

(14). Supra not 13; s.217.

(15). Aristotle; Eudemian Ethics; 1119a 7-10.

(16). Nozick R; Anarchy, State and Utopia, s.241, Basic Books, New York, 1974.

17. .Supra not 13; 242, 243.